

Bezsenyi Tamás és Mátyás Szabolcs

A TÉRBELILEG FÜGGŐ BŰNELKÖVETŐ CSOPORTOK*

* A mű a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosítószámú „A jó kormányzást megalapozó közszolgáltatás-fejlesztés” elnevezésű kiemelt projekt keretében működtetett Ludovika Kiemelt Kutató-műhely keretében, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem felkérésére készült.

A David Harvey és Henri Lefebvre munkái által megteremtett diszkurzív térben az urbanizált közegű rendfenntartási eszközök, illetve az igazságszolgáltatási szervek munkája teljesen újraértelmezhető, annak ellenére, hogy mindennapi munkájukban elsősorban a hatáskör- és illetékességi lehatárolások egyértelműségét kijátszó szervezetpolitikai döntések játszanak kulcsszerepet. A rendészeti szervek által keletkeztetett iratokból megismert bűnelkövetői csoportokról készült rendszeres információgyűjtések, valamint nyílt nyomozások azt erősítik meg, hogy a csoportosan vagy szervezeten történő bűnelkövetés jellegzetes térbeli mintázatokat követ. Jelen tanulmányunkban azt kívánjuk bizonyítani, hogy a rendőrség szervezeti érdekevezéreltsége alapján Jean-Paul Brodeur rendészeti dichotómiáját – [minőségi (high) és mennyiségi (low)] – újra kell fogalmazni. A Lefebvre és Soja által kidolgozott térbeliség trialektíája alapján az érzékelt térbeliség szintjén kezelik a deprivált társadalmi háttérű zsebtolvajbandák, trükkös csalók, illetve utcai rablók aktivitásának tevékenységét. Míg az elithez kapcsolódó, érzékenyebb ügyek esetén, amit kissé ironikus módon minőségi rendszertként aposztrofálunk Brodeur alapján, a vizsgálatok sokkal kevesebb lehetőséget nyújtanak az érzékelésre, és így jelentősebb az elgondolt térként való beszédmód róla. Noha a minőségi rendszert világát jelentő vendéglátóipari komplexumok, éjszakai lokálok és más üzlethelyiségek felett diszponáló szervezett bűnözői csoportok térbeli mintázatot mutató mozgásának követése és feltérképezése jelentős hatást gyakorolhatna a bűnügyi felderítésre.

A bűnözés vizsgálata meglehetősen komoly problémákat támasztott a felvilágosodás kora óta a kutatók számára, mivel a legtöbb tudományos igényű megközelítés mindenáron kapcsolatot kívánt találni a bűncselekmények szerkezetére, illetve az adott térség nagysága, a népesség eloszlása között, ez pedig Lefebvre (1974) gondolatait Soja (1996) által továbbépítve az érzékelt térre vonatkozott. A térképeken ábrázolt terek, valamint az ezekre rávetített bűnelkövetések (Guerrey 1833) úgy jelentek meg, hogy a teret mint fizikai jelenségek gyűjteményét kezelték. Ezek a kutatások általában egyértelmű határokat jelöltek ki a térben, a geometriai gondolkodás a településszerkezetet vette alapul, a város önkormányzata, illetve az állami szervek által meghatározott határokat. Az ezzel szoros összefüggésben lévő szociális környezet, illetve a bűnözői magatartás minősége nem jelent meg. Az elgondolt tér koncepcióját megalapozó mentális és kognitív tér problematizálása már a második világháború után jelent meg, először a szociológusok munkáiban, majd a társadalomföldrajzi szakirodalomban. Hosszú út vezetett oda, hogy a rendészeti jellegű adatokat ne pusztán a települések szerkezetét alapul véve, az érzékelt tér alapján ismerjük meg, ha a bűnügyi adatok gyűjtése során az elgondolt tér szerepe, vagyis az elkövetők véleménye, helyválasztása nem volt fontos a kihallgatások során.

A helyzet megértéséhez fontos, hogy egy adott városban a bűnözésre vonatkozó adatokat a rendészeti feladatok monopolizálására törekvő rendőrségek szolgáltatták, amelyek saját szervezeti igényeiknek megfelelően már a XX. század elején is megtehették, hogy az éves jelentésekben kevesebb büntetőeljárás elindításával támasztották alá munkájuk sikerét, majd a szöveg végén elismerték, hogy nőtt a bűncselekmények száma (Jelentés 1906). A század első felében ez még nem jelentett problémát, a kognitív disszonancia redukcióját alapul véve, ezt el lehetett könyvelni sikerként. A század második felére nyilvánvalóvá vált, hogy a rendőrhatalomra nehezedő – egyrészt a közvélemény, a politika, illetve a média felől érkező – nyomás miatt az adatok kezelése új típusú módszereket kíván meg. Az egységesített bűnügyi statisztika a Belügyminisztérium és a Legfőbb Ügyészség 0011/1962. számú közös utasítása alapján 1964. január 1-jétől lett bevezetve, mint adatbázis. Napjainkban a nyomozás során fontos szerepet tölt be a Net-zsaru adatbázis, mivel az összes folyamatban lévő ügyben (büntetőeljárásban) lehet szűrő-kutató munkát folytatni (országosan, például telefonszámra, személyekre illetve a rendszámra, bűncselekményre) (Nyitrai 2015: 5)

A szocialista időszakban az állami médiában a bűnelkövetés térbelisége nem vált explicitté, így a rendszerváltásig kellett várni, hogy megteremtődjön az a kettősség, amely egyrészt a terület bűnözési helyzetét jellemzi (Sóvágó 2006), másfelől a település kriminál-geográfiai értelmezéséhez nélkülözhetetlen szociokulturális feltételeket is vizsgálja (Lelesz 2000). Nyilvánvalóan a szocialista időszakban is fontos volt a büntetőeljárások számának alacsonyan tartása, hiszen a jogalkotó az 1961. évi V. törvényben, az első szocialista büntető törvénykönyvben külön tényállási elemként vezette be az emberölés kísérletét, amivel a korábbi súlyos vagy halált okozó testi sértés tényállások helyett az előbbi preferálását várta el. Mindazonáltal ez egy évtized alatt óriási gondokat okozott, mivel sak 1965-re nézve a 113 befejezett emberöléshez viszonyítva több mint kétszerese lett a kísérlet, 322 esetben zárták le így az ügyet (Túri 1968). Ennek eredményeképpen a következő, 1978. évi IV. törvényként ismert büntető törvénykönyvbe beemelték a halált okozó súlyos testi sértést, amibe a korábbi emberölés kísérleteként kezelt ügyeket kívánták átemelni (Bócz 2010: 324–330.). Bócz Endre, akkori fővárosi főügyész helyettes kutatásából kiderül, hogy a statisztikai szempontok miatt fontossá vált tényállást az ügyészség az első években mégsem alkalmazta akkora számban, mint az elvárt lett volna (Bócz 1982).

A rendszerváltás idején¹ Komáromi István, későbbi Pest megyei rendőrfőkapitány, mint XXII. kerületi kapitány tudományos értekezésében úgy nyilatkozott: „A helyi rendőrség kizárólagos, egyirányú függőségét (pl. felsőbb rendőri szerv vagy csak a polgármester) fel kell

1 A kontextusra jellemző, hogy az államigazgatás ezernyi aspektusát érte teljesen, vagy részben késületlenül a rendszerváltás. Vö.: Balassa Bence: Rendőrség és civil társadalom. in: Rendvédelmi Füzetek 2009/2. szám, RTF, Budapest, 2009. (83. o.).

váltania a többszemponút, sokirányú, nyilvános kontrollnak” (Komáromi 1990: 190). Ebben az időszakban még egyértelmű volt, hogy a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény-nyel az ügyész is formailag vezetőként, valójában inkább harmadik félként a bűnügyek kezelésébe, aminek köszönhetően ma egy helyi szintű rendőrtiszt egyszerre találkozik felsőbb szintű rendőri feladatszabásokkal, ügyészi kívánalmakkal, valamint a helyi politikai vezetők által megfogalmazott elvárásokkal. Ezek inkonzisztenciája természetes velejárója a hazai modern rendőrségnek, ami ellehetetleníti a hatékony munkavégzés irányvonalait.

A bűnügyi statisztikai adatokkal való játéknak az angolszász területen elég komoly irodalma van (Eterno – Silverman 2012), amit Magyarországon még nem igazán vettünk át. Nálunk még mindig a bűnügyi adatok megbízhatatlansága esetén a sértettek feljelentési hajlandóságából kiinduló látenciára fókuszálunk (Erdei 2013: 119–125), nem pedig az esetleges átkönyvelésekre, amit a *The Wire* című sorozatban az úgynevezett „*Juking the stats*” tömör mondásával illusztrálhatunk. Természetesen egy betörést is lehet rongálásként, vagy egy rablást is kifosztásként kezelni, ami mögött tapasztalható indokokat makroszinten, a *Bűnügyi Szemle* egykori főszerkesztője úgy látta: „*a bűnözés a politika szintjére emelkedett, azt jelenti... hogy nincs az a miniszter, és valóban nincs is és nem is lesz, amelyik azt mutatná be, hogy mennyivel romlott a bűnözés helyzete, és hogy ez a folyamat, ez a tendencia még növekedni is fog*” (Déry 2002: 40). Éppen ez a fajta állami, illetve média-elvárás teremti meg azt, hogy a hatóságok az érzékelt tér illetékesség és hatáskör alapján formálódik, amelyben a számszerűsített bűncselekmények önmagában statisztikai játékká válhatnak, vagyis már előre meghatározott szempontok alapján teremtik meg a keretét az elgondolt térnek, amiben a percepciót meghatározza a megismerés célját képező koncepció.

A terek feletti rendőri kontroll Budapesten vizsgálatunk alapján egyáltalán nem lehet egységes és hatékony, hiszen az érzékelt tér alapján konstruálódó bűnügyi adatok újrakontextualizálódnak az elgondolt térbeliség alapján. A rendőri munkát meghatározza az, hogy Budapesten belül mely területeken végeznek ellenőrzéseket gyakrabban, ami visszahat a szabálysértésekre, illetve a megindított büntetőeljárásokra is.

Amíg az érzékelt tér alapvető jelentősége Lefebvre alapján azt jelentette, hogy a tér mérhetővé, teljes mértékben kiszámíthatóvá, mérhetővé váljon (Elden 2004), addig az elgondolt térben a megismerés szubjektív és szervezeti korlátai alapján létrejönnek képzeleti világok, amelyek konceptualizálhatóvá teszik a látenciát, illetve a szervezeti elvárásokat.

Ebből kiindulva vizsgálatunkban sem lehet egységes, hanem sokkal inkább töredezett és eltérő hatékonyságú a bűnelkövetők felderítése, illetve elemzése. Ugyanakkor a térhez való kötöttség miatt a rendészeti szerveknek saját szervezeti céljaik és a média nyomásának engedve különböző eszközöket kell igénybe venniük, hogy mélyebb

ismereteket szerezhessenek a munkájuk tárgyát adó különböző bűnelkövetői csoportokról. A titkos nyomozást folytató szerv a rendelkezésre álló eszközök, módszerek és erők bevezetése során a beszerzett adatokat feldolgozva térképezheti fel bűnözői csoportot vagy akár a bűnszervezetet. (Nyitrai: 2015:141) Az igazságszolgáltatás számára egy finansziális, egyben szervezeti költséget is keletkeztető folyamat, amikor titkos nyomozást folytatnak, figyelést szerveznek egy előre meghatározott célracionalitás alapján egy bűnözői csoporttal szemben. A megfigyelés, mint ismeretelméleti dilemma itt is keletkeztet úgynevezett vakfoltokat, hiszen a megfigyelés hatására vagy attól függetlenül olyan cselekményeket hajthatnak végre a csoport tagjai, amelyek viszont nem kapcsolhatóak a nyomozás eredeti céljához, így utólag újra kell fogalmazni a nyomozás célját. Ezt a konstruáló szemléletet a kutatók megpróbálták kiiktatni, például a Lawrence Sherman (1995) által életre hívott *Evidence-based policing* (rendészeti stratégia) bevezetésével, amely bűnügyi statisztikai adatok alapján kívánt mintázatokat adni az úgynevezett mennyiségi rendszet körébe tartozó bűnözői csoportok térbeli felbukkanásáról és aktivitásuk időbeliségéről. Az adataik azonban éppen a rendőrségtől származtak, így az elgondolt tér alapján dolgozó rendőrtiszteket a konstruált adatokkal akarták szembesíteni az érzékelhető térbeliségben problémaként jelentkező látenciával és a reagálás relatív lassúságával.

A minőségi rendszet esetében ugyan a büntetőeljárások révén nyerhetőek információk a szervezett bűnözői csoportokról, ám ezeknek az informális szervezeteknek a térbeli érdeklődése, potenciális befektetési hajlandóságának térbeli értelmezése továbbra is vakfolt, vagy inkább a rendőrség információgyűjtő tevékenységében megjelenő különlegességként merül fel, amely a maga egyedi jelentőségében mint exkluzív információ nyer jelentést, nem pedig más hasonló típusú információkkal összevetve. Jelen tanulmányban Dikeç (2001: 1785–1805) szavaival élve az igazságtalanság térbeliségéről és a térbeliség igazságtalanságáról kívánunk beszélni a budapesti bűnbandák (bűnelkövetői csoportok és szervezett bűnözői hálózatok) működése, illetve gazdasági-politikai beágyazottsága alapján.

A kutatást szempontjából komoly módszertani kihívást jelentett, hogy a város közterein elkövetett utcai bűnelkövetők világát a szervezett bűnözésnek a városi teret kontrollálni kívánó csoportjaival együtt kívántuk vizsgálni Budapesten, ahol az egyes kerületek között jelentős társadalmi, gazdasági, népességföldrajzi különbségek fedezhetők fel, ami gyökeresen eltérő kriminálgeográfiai viszonyokat teremt. A Budapesti Rendőr-főkapitányság (BRFK) egységes (az összes kerület kriminálstatisztikai adatait tartalmazó) adatbázisát nem célszerű homogén módon kezelni, mivel az egyes kerületek rendszerint nagyvárosnyi lakosságszámmal rendelkeznek (Mátyás 2014).

Az elemzés teljesebb megértéséhez röviden vázoltuk a történeti utat a morálstatisztikától, Guerry és társainak a munkáitól a Geographic Information Systemig (Chainey és Ratcliffe 2005). A bűnözés térbeli eloszlásának vizsgálatához érdemes hozzátenni, hogy

az 1830-as évek kartográfiai iskolájában megvalósuló morálstatisztikusok munkája sem pusztán az érzékelt térből indult ki, hiszen morálstatisztikai jelzõt éppen azért kapott a XX. századi kutatóktól, mert a mai irányzatok már rálátanak arra, hogy Qutelet és Guerry miként gondolták el a teret. Ugyanakkor az elgondolt tér egyre hangsúlyosabb értelmezése a társadalomkutatók részéről a bűncselekményt helyezte a kriminológiai kutatások középpontjába az elkövető helyett, a motiváció helyett pedig az alkalmat, valamint a kontroll kérdését. A társadalom- és térszerkezeti kriminológia (Bottoms 2012) kutatásai számára az 1960-as években önálló tudományként megjelenő GIS (Geographical Information System – Földrajzi Információs Rendszer) új távlatokat nyitott.

A VÁROSSZERKEZET ÉS A BŰNÖZÉS VIZSGÁLATÁNAK TÖRTÉNELMI ELŐZMÉNYE

A településszerkezet és a bűnözés kapcsolatának első jelentősebb vizsgálatai a Chicago városról elnevezett városszociológiai iskolához kötődnek, ahol már az 1900-as évek elején folytattak ilyen irányú vizsgálatokat. Az itt lefolytatott kutatások jelentőségét éppen az adta, hogy Chicago 1840-ben mindössze néhány ezer fős (4470 fő által lakott) kisebb település volt, amely a század végére, 1890-re 1,09 millió főre duzzadt.² Az urbanizáció azonban strukturálisan átalakította a városi lakosság élethelyzetét valamint a deviáns viselkedéshez fűződő viszonyukat, illetve a későbbiekben a kutatókét is. Ez utóbbira példa Reynolds (1995) kutatása, aki éppen azt bizonyította, hogy a szesztilalom idején (1920–1933) a városban megerősödő szervezett bűnözői csoportok hatalomszerzési mechanizmusairól tudományos kutatás nem készült, miközben – a népességgyarapodásnak köszönhetően – a városi térben megnyilvánuló utcai bűnözés, deviáns viselkedés a chicagói iskola homlokterébe került (Reynolds 1995: 45–120). Miközben a hazai szakirodalom is gyakran emlegeti jelentőségét, elsősorban Ernest Burgess volt az, akinek kutatásai ismertté tették a *zónaelmélet* (vagy *koncentrikus körök elmélete*) fogalmát, amelyben rámutatott a bűncselekmények számszerűsíthetősége, illetőleg a városközponttól való távolság fordított arányosságára.

David Harvey viszont a *Social Justice and The City* című munkájában rámutatott, hogy a városi teret nem pusztán mint érzékelt teret, hanem már sokkal inkább elgondolt térbeliségként kell kezelni. A városi önkormányzatok, a városban működő gazdasági

2 Ez a hihetetlen ütemű népességgyarapodás mindenképpen a kockázati tényezők számát növeli. Vö.: „...to approach the evidence-based policing (EBP) from the risk assessment point of view.” in: Balassa-Bezsényi: Law enforcement administration in criminal service. Archibald Reiss Days, Academy of Criminalistic and Police Studies, Belgrade, 2016. (Volume II., 241.pp.).

céghálózatok kialakítanak, illetve a későbbiekben meghatároznak egy a várossal kapcsolatos ideológiát, amelyben meghatározó szerepet játszik az eredendő egyenlőség illúziója.

A szükségletek, illetve a kereslet és kínálat mennyiségi – állami és magángazdaságban dolgozó – kitermelői előtt úgy jelenik meg mindez, hogy a társadalmi csoportok részére determinált térelosztás szükségességét idézi elő, hiszen a vendéglátóipari egységek, magánbiztonsági cégek őrző-védő munkája vagy a külföldiek megjelenése miatt bizonyos városrészek életvitelszerűen már nem bejárhatók a deprivált társadalmi státuszú bűnelkövetők számára, azok csupán az illegális cselekmény elkövetésének idejére lépne be oda, hogy mozgásuk minél kevésbé legyen feltűnő. Ugyanakkor a városrészek átalakítása végleges kiszorulást is eredményezhet, így a köztereken dolgozó bűnelkövetők választási preferenciáinak beszűkültsége is valósággá válhat a belvárosban. Miközben – szemben velük – a szervezett bűnözői csoportok nyitott, gazdag választási lehetőségekkel szembesülnek ugyanezek a helyeken (Harvey 1988: 96–118).

Kutatásunkban éppen ezért tartjuk kiemelt jelentőségűnek, hogy Budapest kriminálgeográfiai aspektusú elemzése meginduljon, mivel több magyar kriminológus is foglalkozott már a magyar főváros egy-egy részével (Kerecsi és Ritter 2000: 20–53; Kerecsi és Kó 2001: 100–124). A főváros egészére vonatkozó kutatás viszont relatíve újnak számít, mert bár Kobolka István és Sallai János (2008: 86–102) elvégezték az egyik legteljesebb körű elemzést, azonban Budapest egészét csak az 1960–1985 közötti időszakra vonatkozóan vizsgálták. A kutatás vizsgálatának korlátait jelenti, hogy mi magunk is a BRFK bűnügyi adataiból dolgozunk, vagyis azok hiányai, valamint a szervezett bűnözésre vonatkozó, feltételezéseken alapuló információk korlátozzák kutatásunk megbízhatóságát (Mátyás és Sallai 2014: 335–353).

A KÖZTERÜLETI TÉRSZERKEZET ÉS A KRIMINALITÁS

A bűnözés térbeliségére vonatkozó vizsgálatok az 1980-as évektől kezdődően empirikusan is megerősítették, hogy a bűnelkövetés különféle térbeli mintázatokat követ. ³ A szakirodalom a szomszédos területeknél vagy az átlagosnál magasabb bűnözési fertőzöttségű területet bűnözési gócpontnak nevezi. Mi azonban úgy fogalmazunk, hogy bűnözési gócpont az a hely, melynek területén a bűncselekmények előfordulása nagyobb, mint a szomszédos területeken, és időbeli aktivitását is egyedi mintázat jellemzi.

3 Az utóbbi években a nagymintás, szociális térkép kialakítását célzó felmérések mutatják azt, hogy nemcsak a bűncselekmények eloszlása, hanem az állampolgárok biztonságérzete is visszatükrözi a városi terek társadalmi jellemzőit. (pl. Szarvák, 2007).

A bűnözés városi térben történő mikroszintű (utca, háztömb, kereszteződés) tömbösödését először nagy mintán, empirikusan az 1989-es minneapolis-i vészhívásindítások elemzése igazolta (Sherman 1995: 35–52; Eck és Weisburd 1995: 1–33). A vizsgálat 320 000 rendőrségre beérkező hívásindítás helyszíneinek térbeli eloszlását elemezte, és bizonyos bűncselekménytípusok (autólopások, rablások) esetében nagymértékű térbeli koncentrációt állapított meg. További kutatások megmutatták, hogy a legtöbb bűnözési gócpont nagyfokú időbeli állandóságot mutat, ami a bűncselekmények területi előrejelzését és hatékony, koncentrált megelőzését teszi lehetővé. A gócpontok jelentősége mind a rendészeti, mind a bűnmegelőzési vizsgálatok középpontjába kerültek.

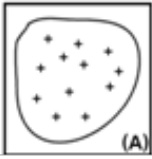
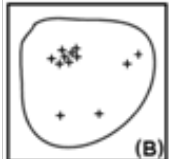
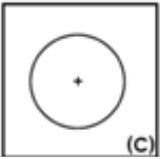
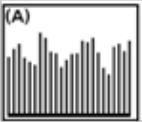
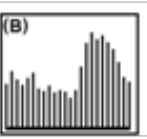
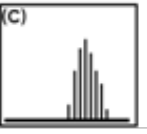
A társadalom- és térszerkezeti kriminológia a gócpontok kialakulása mögött a bűnalkalmak csoportosulását látja. A bűnalkalom fogalmát a rutintevékenységek irányzata (*routine activity theory*, a továbbiakban RAT) alkotta meg. Eszerint a bűnalkalom a motivált elkövető és az alkalmas célpont találkozása lehetséges őrző-védő személyek hiányában. A bűnalkalom az a lényegi komponens, mely az elkövető motivációját bűncselekménybe fordítja.

A legtöbb korábbi kriminológiai elmélet – a funkcionista, illetve szimbolikus interakcionista modellek – egyszerűen egyenlőségjelet tett a motiváció, valamint a bűncselekmény közé. Ezen elméletek kiindulópontja szerint minden valamirevaló motivált elkövető megtalálja a megfelelő alkalmat, hogy bűncselekményt kövessen el, mert tudásának egy része a városi tér használatával kapcsolatos. Az utcai rablások, valamint a betörések esetében szereplő adatok rendkívüli forrásbőséget jelentenek, mivel az adott populáció térbeli eloszlását alapul véve sok esetben véletlenszerű eloszlást eredményezne a bűncselekmények megvalósulása. Éppen ezért fontos, hogy az érzékelt térből való kiindulás ellenére az elgondolt térbeliség a bűnelkövető részéről is vizsgálható legyen, hiszen a motiváltság az egyik alapvető faktora annak, hogy a helyszínválasztás tudatos döntés eredménye. A két halmaz (bűnalkalom és motivált elkövető) méretének arányai alapvető fontosságúak, mint ilyenek pedig a bűnözés térbeli mintázatát átalakítják a – feltehetően – gócpontok magyarázati ereje szempontjából.

A RAT lényege viszont, hogy a bűnalkalom az a lényegi elem, mely meghatározza a bűncselekmények számosságát és ezáltal térbeli mintázatát is. Cohen és Felson (1979: 588–608) tanulmánya a második világháború után bekövetkező nagyarányú bűnözésnövekedés okát – az osztársadalmi szinten bekövetkező napi rutintevékenységek változása miatt – a bűnalkalmak számának növekedésében látta, nem pedig a „morális pánikban”, az „emberiség lezüllésében”, vagy a motivált elkövetők számának hirtelen, ugrásszerű növekedésében.

A korábbiakban láttuk, hogy a gócpontok tér- és időbeli együttállások következményei. Ebből következően az egyes gócpontok időbeli aktivitása és térbeli kiterjedése is nagy változatosságot mutat. Ezt felismerve készítette el Ratcliffe (2004) az ún. gócpontmátrixot.

1. ábra: Ratcliffe gócpontmátrixa

		Térbeli karakterisztika		
	Gócpontmátrix	 (A) Elszórt	 (B) Tömbösödő	 (C) Pontszerű
Időbeli karakterisztika	 (A) Elterülő		Külső-Józsefváros	
	 (B) Fókuszált	Lakótelepek		Központi helyek
	 (C) Akut		Szórakozóhelyek vonulási útjai	

A gócpontok térbeli kiterjedése és karakterisztikája alapján három típust különböztet meg:

- Elszórtnak nevezi a gócpontot, ha a gócpontot létrehozó pontok (bűncselekmények) egyenletesen szétszóródva helyezkednek el a gócpont területén (egy lakópark lakásfeltörései).
- Tömbösödő (mint a sportesemények alkalmi során a stadion körül).
- Pontszerű, nagyon kis helyrekoncentrált (akár egy bevásárlóközpont parkolója).

Időbeli karakterisztika szerint lehet:

- Elterülő, vagyis a gócpont aktivitásában semmilyen csúcs(pont) nem azonosítható.

Fókuszáltnak nevezzük, ha bizonyos napszakban a bűnözői aktivitás jelentősebb, mint máskor.

- Akutként osztályozzuk, ha a gócpont csak egy időben igen lehatárolt időszakban aktív. A táblázatban – kutatási eredményeinket megelőlegezve – az általunk azonosított gócponttípusokat helyeztük el.

A hatékony bűnmegelőzéshez azonban a gócpontok térbeli észlelésén túl meg kell értenünk azokat a folyamatokat, melyek a kialakulásuk mögött meghúzódnak, vagyis azokat a tényezőket, amelyek egy konkrét gócpont létét magyarázhatják.

AZ UTCAI ADATOK JELENTŐSÉGE

ADATOK

A BRFK rendelkezésünkre bocsátotta a 2013-ban Budapesten rablás bűncselekménye miatt történt nyomozáselrendelések adatait. Az anonimizált adatok tartalmazták az elkövetések helyét, idejét, a sértett életkorát és számos további változót.⁴ Ebben az elemzésben – a gócponttípusok meghatározásakor – csak az elkövetés helye és ideje változókkal dolgoztunk, mivel ezek minden rendelkezésünkre álló ügynél szerepelnek (sajnos az elkövetéssel kapcsolatos további adatok rapszodikusan kerültek be a rendőrségi statisztikába, noha ezek szisztematikus vizsgálatából további következtetések vonhatók le).

Ahhoz, hogy megítélhessük, milyen mértékben tükrözik a rendelkezésünkre álló adatok a valóságot, foglalkozni kell a látencia, valamint a rendőrségi statisztika létrejöttének kérdésével. A tényleges bűnözés mérésére számos ország évenként, reprezentatív mintán áldozati felméréseket végez, melyekből megbecsülhető a hatóság által regisztrált bűncselekmények és a nem bejelentett bűncselekmények aránya. Magyarországon az Országos Kriminológiai Intézet 2003-ban végzett ilyen sértetti vizsgálatot, mely a rablás bűncselekmény-látenciája tekintetében a British Crime Survey-hez⁵ hasonló eredményt kapott: a rablások csupán közel 50%-a jut a hatóságok tudomására, ami komolyan felveti a korábban Déri Páltól (2002: 41) hivatkozott szempontokat is, hogy: *„elkezdődött a manipulálás, és – tisztelet a kivételnek, nem általánosíthatok – eljutottunk arra a fokra, hogy azok a kapitányságok, amelyek ténylegesen nem fogadókészek a sértettekkel szemben, amelyeknek a munkája általában nem említhető jobb minőségűnek – de inkább mondjuk ki az igazat: rossz a kapitányság munkája –, azoknak a legszebb a statisztikai táblázata.”* Ezzel az idézettel is azt kívántjuk alátámasztani, hogy a brit eredményekkel szemben a hazai kutatásoknak számot kell vetniük a kapitányságokon történő feljelentések esetleges meg nem valósulásával, hiszen a panaszírodák egyfajta kapuőrszerepet is ellátnak a szervezeti elvárásoknak megfelelően. A rendőrségi statisztika rendszerében a nyomozáselrendelések az ismertté vált bűncselekményeknél szűkebb halmaz. A bűncselekmény regisztrációját nem minden

4 Az egyes elkövetések adatai: elkövetés helye, ideje, terület/helyszín jellege, sértett életkora, elkövetők száma, elkövetők becsült életkora, kárérték, elkövetés módja.

5 1982 óta kétfévente, majd 2001 óta évente végeznek áldozati felmérést Angliában és Walesben.

esetben követi nyomozáselrendelés, ami talán részben a nyomozás felfüggesztésének korai elrendelése miatt lehetséges, vagy az elkövető büntethetőséget kizáró oka miatt, mint például a kiskorúság.

Így felmerül a kérdés, hogy ekkora látencia esetén van-e értelme bármiféle térbeli elemzésnek. A bűnügyi statisztikával dolgozó kutatók – minthogy a kriminológia máig adós a területalapú áldozati vizsgálatokkal, melyek alapján képet alkothatnánk a lakosság feljelentési hajlandóságáról, illetve az esetleges sikertelen nyomozásindítások területi megoszlásáról – ezt azzal az érveléssel szokták áthidalni, hogy nagy valószínűséggel azok a helyek, ahol a regisztrált bűncselekmények koncentrálnak, ugyanazok a területek, ahol a látens bűncselekmények magasak.

Ugyanakkor felmerül a kérdés: nem hibásan használjuk a regisztrált bűncselekményeket, mint a látens bűncselekmények indikátorait (Chainey és Ratcliffe 2005; Ratcliffe 2004: 5–23), ha komolyan vesszük a Déri Pál által fentebb említetteket? Mert akkor a jég-hegy vízfelszín feletti csúcsát valójában a realitáshoz való komolyabb elköteleződésnek is értékelhetjük, így pedig a kiterjedt, úgymond víz alatti részt más területeken kellene sejtenünk.

Persze ezzel hipotetikusán sokkal nehezebb dolgozni, noha az a következtetés, hogy a lakosság területileg egyenletes feljelentési hajlandósággal rendelkezik, komoly módszertani probléma, hiszen a kerületenként eltérő szociokulturális közegek homogenizált kezelése adott esetben a hatékonyságukat és átláthatóságukat figyelembe vevő kapitányságokra üt vissza.

AZ „UTCAI” DEFINIÁLHATÓSÁGÁNAK PROBLEMATIKÁJA

A vagyon elleni bűncselekmények esetében általánosan elmondható, hogy azelkövető által jól megválasztott alkalom a legfontosabb tényező, amely minimalizálja a végrehajtás lebukási kockázatát. Esetenként ezen alkalom kiválasztását egy alapos terepszemle, a sértett szokásainak megfigyelése, tippadó használata előzi meg (Bói 2016: 8).

A nyomozáselrendelések különböző helyszíntípusokra vonatkoztak, melyek többségében utcai rablások voltak, de tartalmaztak közlekedési eszközön, lépcsőház közös udvarán, üzletben, telephelyen, megállóban történt elkövetéseket is.

Nem soroltuk az utcai rablások közé a közlekedési eszközökön elkövetett rablásokat. Ennek az elkülönítésnek több oka is van. Egyrészt a helyszín pontos megjelölése nehezebb, mint a közterületeknél. Másrészt a külföldi szakirodalom is használja ezt

az elkülönítést, részben a kontrollt gyakorló szerv,⁶ részben a szituációs elemek különbözősége miatt – az erre vonatkozó vizsgálatok többsége a szituációs bűnmegelőzés körébe tartozik. A tömegközlekedési megállóknban, terminálokon és a bevásárlóközpontokban elkövetett cselekményeket az utcai rablások körébe soroltuk (a közterület jellegére külön változót vettünk fel). A rendelkezésünkre álló adatok a helyszínmegjelöléseket különböző formában és különböző pontossággal tartalmazták. Az utca és házszám típusú megjelölésektől kezdve a csupán kerületre vonatkozó megjelölésekig különböző regisztrálási módok merültek fel. Mindez jól bizonyítja, hogy a rendőrség egységesnek látszó rendszere mögött az eltérő státuszgazdálkodási lehetőségek mellett kerületenként eltérő szakmai figyelemmel és feladatszabási elvárásokkal találkozunk. A pontatlan helyszínmegjelölések adódhatnak a magyar rendőrség számítógépes rendszerének, a Robotzsaru elnevezésű programnak hibás vagy pontatlan geokódolásából, vagy a sértett/bűncselekményt regisztráló pontatlan helyszín-megjelöléséből is. A térbeli elemzés előtt nem tudhattuk, hogy a térbeli mintázatban mekkora szerep jut a körzeteknek, szomszédságoknak, utcaszakaszoknak vagy mikroszintű helyszíneknek (háztömb, kapualj), más szóval a területalapú megközelítés „mértékegységeinek”.

1. táblázat: A budapesti adatok alakulása a fentiek figyelembevételével

Rendőri eljárásban regisztrált rablások száma 2013-ban	914
Nyomozáselrendelések száma 2013-ban rablás bűntette ügyében	820
Az elkövetés helyszíne valamilyen pontossággal meghatározható (térképen ábrázolt adatbázis)	805
Utcai rablások száma	652
Utcai rablások száma, ahol a helyszín, „pontos” vagy „útközépíleg-rövid”	411

Az elemzést az ArcGIS 10.1 nevű GIS szoftverrel végeztük. A GIS betűszó az angol Geographic Information System (geográfiai információs rendszer) rövidítése, mely olyan számítógépes rendszert jelent, mely georeferált (földfelszínre vonatkoztatott térbeli referenciával rendelkező) adatokat tárol, kezel, integrál, elemez és jelenít meg.

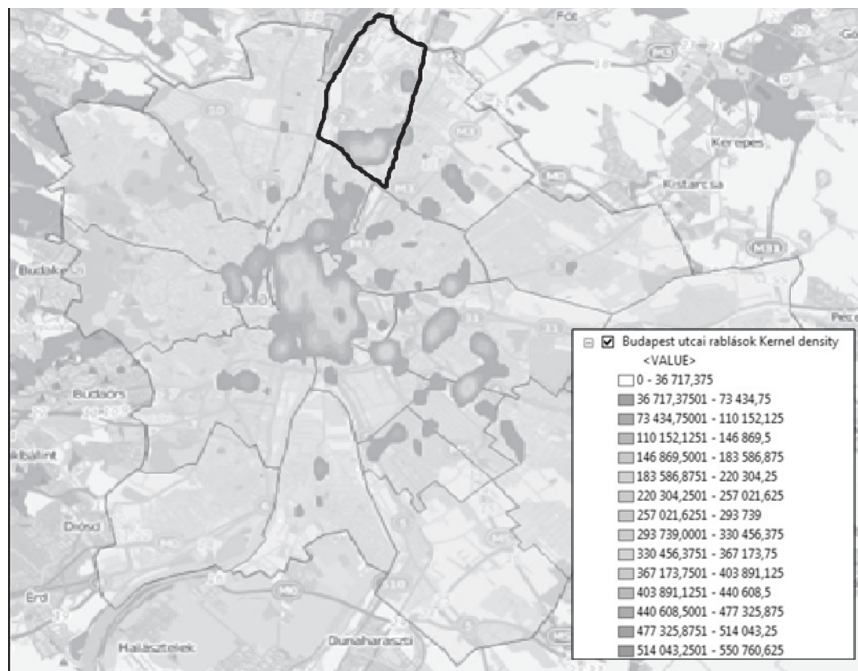
6 A legtöbb nyugat-európai országban – ahogy hazánkban is kialakulóban van – a közösségi közlekedés rendszete külön igazgatási egység alá tartozik, melynek tagjai a saját területükön végeznek vizsgálatokat.

GÓCPONTKÉPZŐDÉS A BUDAPESTI UTCAI RABLÁSOK ESETÉBEN

Miután meghatároztuk a bűnözési gócpont fogalmát, nézzük, milyen módszerek állnak a rendelkezésre, hogy azonosítsuk, illetve térképen megjelenítsük azokat.

A bűnözési térképek készítőinek – miután a számítógépek elterjedése és a térinformatikai szoftverek fejlődése lehetővé tette – szembe kellett nézniük a problémával, hogy az egyes, térképen pontként megjelenített bűncselekményeket milyen algoritmus alapján sorolják csoportokba, nagyobb egységekbe. Alapvetően két lehetőség áll az elemző előtt. Az egyik az adatok összesítése olyan mesterséges területi egységekbe, melyeket a rendőrség, közigazgatás használ, a másik opció pedig az adatok „természetes” csoportosítása, klaszterek kialakítása szomszédsági alapon. A bűnözéstérképészet ezt a módosítható területi egység problémájának nevezi (MAUP = modifiable areal unit problem), ami lényegében adatvesztést, az adatok pontosságának csökkenését jelenti. Az adatok nagyobb területi egységbe történő összevonásával kapott értékek szükségképpen elfedik az egyes adatok közötti területi különbségeket. A korábbi évtizedekben készített úgynevezett hagyományos bűnözési térkép valamely közigazgatási vagy rendőrségi egység területére nézve tartalmazott összesített adatokat, kezdetben közigazgatási kerületre, illetőleg a rendőrhatalóság illetékességi területére, később szavazóközre vonatkoztatva. Egy ilyen úgynevezett mezoszintű elemzés természetéből adódóan az eltérő kerületek szintjén összesített adatokkal dolgozott, és bár számos mérőszám kiszámítását lehetővé tette (területre/lakóra jutó bűncselekmények száma), elsősorban a kerületek közötti bűnözés összehasonlítására volt alkalmas, de nem tudta elősegíteni a rendőrségi munka hatékonyságának növelését vagy a költséghatékony bűnmegelőzési projektek kialakítását. Egy ilyen térkép például a IV. kerület esetében semmit sem árul el arról, hogy a kerületben elkövetett rablások 66%-át az újpesti lakótelepen követték el, mely Újpest lakosai alig egyharmadának lakóhelye (KSH 2012: 21), Újpest területének pedig csak valamivel több mint 17%-a. A MAUP-csapda elkerülésére olyan módszerek kialakítására volt szükség, melyek „nem kényszerítették az egyes bűneseményeket előre kijelölt határokkal bíró csoportokba” (Ratcliffe 2010: 10). A következő technikák jöttek létre: térbeli ellipszis, tematikus rácsozású térkép és folyamatos felszínű térképek módszerei, melyek a Kernel-féle sűrűségbecslést használják (Ratcliffe 2010: 10).

2. ábra: Budapest hőképszerű gócpontokra vonatkozó térképe

A hőképszerű gócpont alapú térkép alapja, hogy az adott területegységre eső rablások számát, a rablási sűrűséget ábrázolja, anélkül, hogy bármely előre rögzített területi/ közigazgatási/földrajzi egységet venne a számítás alapjául, ezzel elkerülve az úgynevezett MAUP veszélyét. A fenti térképen fekete színnel emeltük ki Újpest kerületét, melyen belül a rablási gócpont az újpesti lakótelep területére esik. A Kernel-féle sűrűségbecslés valamely pont vagy vonal adott területegységre jutó számát határozza meg, miközben Kernel-féle súlyozást, vagyis egyfajta simítási technikát alkalmaz; a módszer alkalmazása – a paraméterek megválasztásából adódóan – igen nagy teret hagy a térkép készítőjének a gócpont meghatározásában. Így a kvantitatív adatok interpretálása már az adathalmaz kialakításánál megkezdődik (Ratcliffe 2010: 10), azaz a vizsgálandó tárgy határvonalainak megrajzolásával determinálható a jelenség heterogenitása, illetőleg kiterjedése.

A gócpont meghatározásának egyedüli kritériuma, hogy területén a bűncselekmények előfordulása (vagy jövőbeli előfordulási valószínűsége) nagyobb, mint a szomszédos területeken, ezért igen nagy teret hagy a térkép készítőjének abban, hogy mit fog gócpontként azonosítani. A térbeliség szempontja mellé így a nagy mozgás-szabadság miatt érdemes az időbeli aktivitást is beemlíteni a definíciós keretbe. Budapest

esetén ezt a fajta elemzést úgy valósítottuk meg, hogy a Ratcliffe-mátrix alapján az alábbi gócponttípusokat különítettük el:

2. táblázat: Budapesti gócpontok tematikus elkülönítése

Gócpont típusa	Térbeli jellemző	Időbeli aktivitás	Magyarázó elmélet
Átmeneti és külső lakóövezetbeli lakótelepek	Elszórt	Fókuszált	Rutincselekvés-elmélet
Éjszakai szórakozóhelyek vonulási útja	Tömbösödő	Akut	Bűnözést vonzó hely
Központi helyek	Pontszerű	Fókuszált	Bűnözést generáló helyek
Józsefváros	Elszórt-tömbösödő	Elterülő	Közösségi hatékonyság, szomszédsági hatás

A bűnözés városi térben való eloszlása nem egyenletes és nem véletlenszerű (Ratcliffe 2010: 5). A bűnözés térbeliségét mikroszinten vizsgáló elméletek szorosan kapcsolódnak a lehetőségelméletekhez (Eck és Weisburd 1995: 1–33., Weisburd, Groff és Yang 2012: 90). Észszerű tehát a bűnözés térbeli mintázata mögött elsősorban a bűnözési lehetőségek térbeliségét meghatározó tényezőket és folyamatokat keresni.

Ratcliffe (2010: 14–17) úgy fogalmaz, hogy a bűnözési térképek készítői megfigyelték a térbeli mintázatokat, a folyamat lényege, hogy a bűnözés mintázatát az elemző igyekszik más térbeliséggel rendelkező társadalmi jelenségekkel kapcsolatba állítani, majd az értelmesebb oksági magyarázat próbáját kiálló kapcsolatok erősségét és irányát határozza meg. Az elmélet lényege abban áll, hogy a térbeli mintázatok vizsgálatakor felhasználják a napjainkban egyre nagyobb számban rendelkezésre álló térbeli adatbázisokat, illetve a GPS-adatok révén a helyszínek pontosabb lokalizálását. A bűnözés mintázatainak magyarázatakor így lehetőség adódna a kutató számára, hogy a rendőrségi adatok alapján térbeli korrelációkat keressen, ami Magyarországon még igen újszerű ötletként aposztrofálható. Ratcliffe ugyanakkor a felderítő jellegű térbeli adatelemzést (Ratcliffe 2010: 10) tartja a jövőbeni kutatások zálogának.

A kutatás során egyértelmű összefüggést találtunk a kötöttpályás közlekedés és az utcai rablások térbeli mintázata között. Ez eddig egyszerű térbeli korreláció, melynek erősségét bizonyos mérőszámokkal jellemezhetjük – az oksági hatás leírása lesz az, ami magyarázó erővel ruházza majd fel ezt a korrelációt. A gócponttípusok közül – a mögöttük meghúzódó magyarázó okokat tekintve – kutatói szempontból a lakótelepi gócpontok

a legérdekesebbek, ahol a lehetséges magyarázó okok megismerése közben a térbeli korreláció nem érhető meg egyfajta terepkutatással összekapcsolt etnográfiai vizsgálat nélkül, hiszen az ott élő emberek szokásos mozgását, helyválasztási preferenciáit másként nem érthetjük meg.

ÉJSZAKAI SZÓRAKOZÓHELYEK ÉS SZERVEZETT BŰNÖZÉS KAPCSOLATA

A következő gócponttípus látszólag a korábbi tematikus egységhez, az utcai rablások világához kapcsolódik. Azonban minthogy a szórakozóhelyekhez és a budapesti éjszakai élet ritmusához kötődik, így ezek a gócpontok egyrészt tipikusan az éjszakai szórakozóhelyek és az éjszakai közlekedés főbb útvonalait összekötő ún. vonulási utak mentén alakulnak ki, másrészt a médiahatás itt komoly magyarázóerővel bír a fogyasztó vendégek, illetve a rendőri beavatkozó egységek számára is.

Az elkészített pontokat tartalmazó vektoros állomány néhány (21) fontos budapesti szórakozóhely térbeli adatait tartalmazza. A szórakozóhelyek körüli pufferzónában megvalósuló, valamint a szórakozóhelyek és az éjszakai közlekedés csomópontjai közé eső elkövetéseket soroltuk ebbe a típusba.

3. ábra: Budapest belvárosát érintő gócpontok

A fenti ábrák közül az első a Nagymező utcai, a másodikon a Király utcai, a harmadikon a Szent István körüti éjszakai gócpontot láthatjuk. A rutincelekvés-elmélet felől közelítve könnyen megérthetjük a kialakulásuk mögött meghúzódó okokat. A sértettek alkoholos befolyásoltságára vonatkozóan az adattábla nem tartalmazott adatokat, viszont a rendőrségi iratkezeltekztetési gyakorlat alapján kijelenthetjük, hogy a helyszínt meghatározni próbáló széljegyzetek („az Oktogon és a Blaha között valahol”) éppen azt kívánják elfedni, hogy a sértettek ittas állapota miatt rendkívül nehéz magát az elkövetés helyét is meghatározni. Ez különösen könnyű célponttá teszi őket, és részben magyarázza

a gócpont kialakulását. Érdeemes azonban egy lépéssel tovább menni, és megvizsgálni a gócpontot az elkövetők szemszögéből. A gócpont több sajátosságát is megértjük, ha beemeljük a magyarázatba a távolság hanyatlásának törvényét, vagyis azt, hogy a legkisebb erőfeszítés elve a bűnelkövetők magatartásának értelmezését foglalja magában. Először a harvardi nyelvész, George Kingsley Zipf (1949) fogalmazta meg a humánökológia területén a legkisebb erőfeszítés elvét, ami azt jelenti, hogy egyén az adott cselekvés kivitelezéséhez szükséges erőfeszítés minimalizálására törekszik. A szabály igaz az emberi kommunikáció vagy a térbeli viselkedés területén is – így alkalmazható az elkövetők térbeli mozgására. Az elv a környezeti kriminológia elméleteiben is felbukkan, Brantinghamék (1982) is felhasználják a bűnözés geometriai elméletének kidolgozásakor. A bűnözői viselkedésre adaptálva a legkiseb erőfeszítés elve a következőképpen jelenik meg: a bűnözői aktivitás a nyugvóponttól (elkövető lakhelye, munkahelye, frekvenciált tartózkodási helye) mért távolság növekedésével csökken, ugyanis a távolság leküzdése pénzt, időt és energiát igényel. Ha ezek bármelyike korlátozott, akkor egy közeli helyszín előnyt élvez egy távolival szemben. A tételt számos empirikus kutatás igazolta, pl. az ún. journey-to-crime (mekkora utat tesz meg az elkövető a bűncselekmény elkövetéséhez) jellegű vizsgálatok (Pizzaro, Corsaro és Violet Yu 2007: 375–394).

Mindez úgy kapcsolódik a fentebb ismertetett gócponttípushoz, hogy a szórakozóhelyek közelében elkövetett rablások egyrészt többnyire távolabb vannak a város hagyományos lakókörzeteitől, másrészt a tipikus elkövetési időpontok sem esnek egybe az emberek többségének természetes életritmusával. Ezért azt feltételezzük, hogy ezeknek az útvonalhosszaknak valamilyen módon meg kell jelenniük a rablási cselekményekben. Ha gondosan megvizsgáljuk az egyes gócpontokra jutó rablások átlagos kárértékét, megtaláljuk a magyarázatát, hogy bizonyos elkövetők miért tesznek meg hosszabb utat a lakóhelyüktől a bűncselekmény elkövetéséhez:

3. táblázat: A rablások átlagos kárértéke gócponttípusonként

Gócponttípus	Átlagos rablási kárérték (forintban)
Szórakozónegyed vonulási útvonalai	77 429
Átmeneti és külső lakókörzeti lakótelep	61 410
Józsefváros	37 265

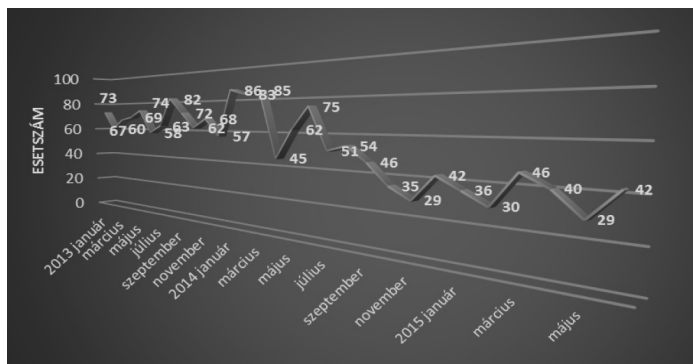
A rendészeti szakterminológiában szereplő „könnyű és jutalmazó zsákmány” kifejezés találóan érzékelteti, hogy a gócpontokban a könnyen áldozattá váló személyek nagy száma mellett megjelenik az ellenállás lehetőségének hiánya is. A rablási gócpontra vonatkozó típus sajátos időbeli aktivitást mutat, mivel szezonális, heti és napi ciklikussága

jól azonosítható. Időbeli aktivitása jól köthető az iskolaidő (szeptembertől júniusig) csütörtök, péntek és szombat éjszakáihoz, valamint az ezt követő hajnali órákhoz, a tipikus elkövetési időpont pedig 22:00 és 05:00 óra közé tehető.

A külföldi szakirodalomban jól ismert a bűnözésszennyezés elmélete. A gondolat – mely a Farrel és Roman szerzőpáros munkájából született (2006) – lényege, miszerint ahogy a szénerőművek szennyező szulfur-dioxidot bocsátanak ki a levegőbe, ami rontja a környező települések életminőségét, ugyanúgy bizonyos szolgáltatóegységek is jelentősen hozzájárulnak szomszédságuk magas bűnözési rátájához. A párhuzam meghatározza egy lehetséges szabályozás irányát, ami kikényszeríthetné a profitmaximalizációban érdekelt szórakozóegységek részvételét a megelőzési stratégiákban.

A rablási trendek, gócpontok meghatározásakor a 2013, 2014. és 2015. évi adatokat is felhasználtuk, míg az elkövetés motívumai, illetve az áldozattá válás kockázatát növelő tényezők vizsgálatakor a 2015. évi büntetőeljárások adatait vettük alapul.

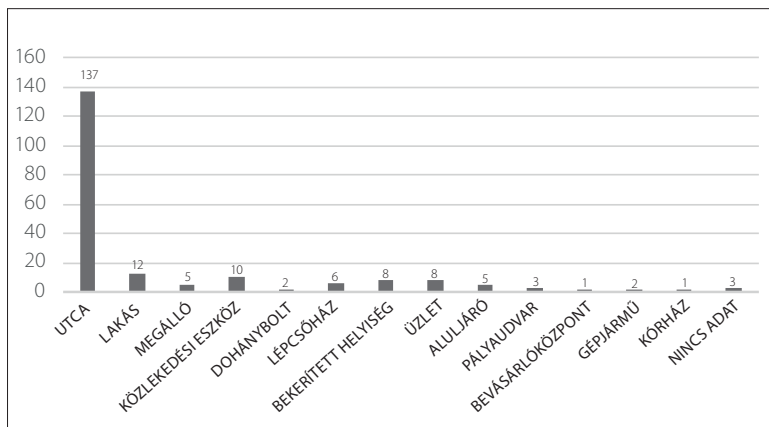
4. ábra: A rablások száma havi bontásban Budapesten 2013-2015-ig

A 2014-es évben a Budapest területén elkövetett rablások tekintetében egyértelmű csökkenő tendencia figyelhető meg. A csökkenés 2014. szeptembertől válik markánssá. Feltételezésünk szerint ez összefügg azzal a ténnyel, hogy a Budapesti Rendőr-főkapitányság csatlakozott a 19 megyés járőrszolgálathoz, mely a főváros bűnözési gócpontjain extra járőrparók jelenlétét biztosította. A 2003-2008 közötti időszakra jellemző budapesti rendőri erőkoncentráció is hasonló eredményre vezetett. (Tihanyi 2014.) A trend a 2015-ös évben is tartósan (az 1. félévben) alacsony marad.

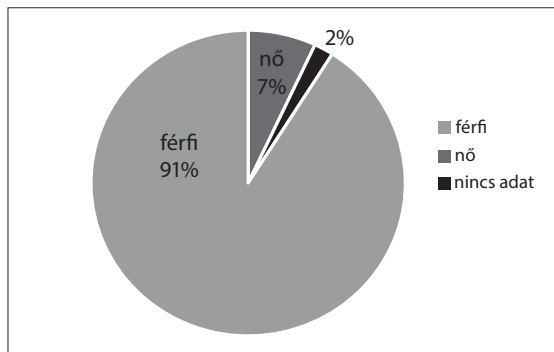
A csökkenő tendencia ellenére a rablási gócpontok helyszínei nem változtak, bár megfigyelhető bizonyos területeken áthelyeződés.

5. ábra: A rablások megoszlása elkövetési hely szerint Budapesten 2015-ben
(2015 június 15-ig)

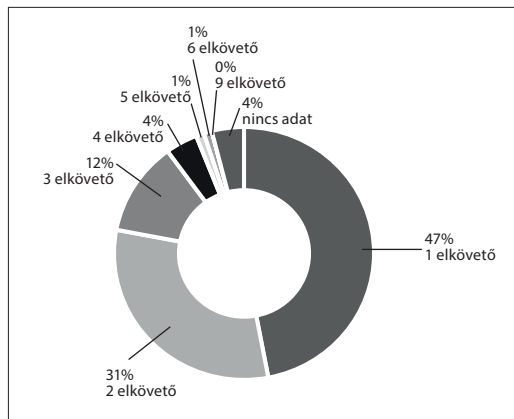
A rablások mintegy 67%-a valósult meg utcán, 8%-a közösségi közlekedési eszközön vagy annak megállójában, a rablások 5%-a irányult kiskereskedelmi egység ellen, ezek közül 2 rablást követtek el Nemzeti Dohánybolt sérelmére. Érdemes még kiemelni a parkokban elkövetett rablásokat is, melyeknek gyakran a 18 év alatti korosztály az áldozata – életkoruknál fogva ők kívül rekednek a szórakozóhelyeken.

6. ábra: Az elkövetők nemek szerinti megoszlása 2015-ben

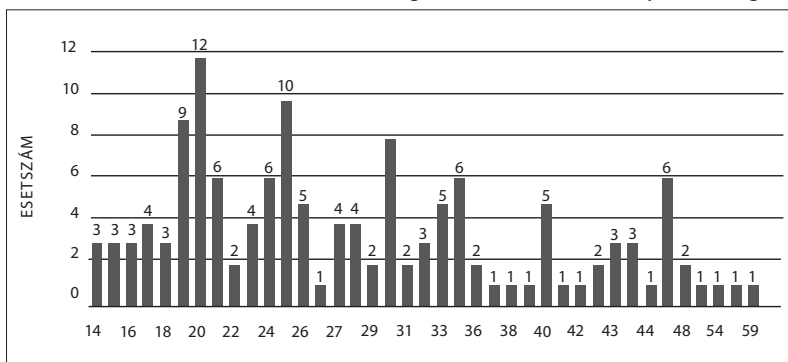
A korábban írtakhoz hasonlóan leszögezhetjük, az esetek jelentős részében idegen egymásnak az elkövető és az áldozat, általában alkalmyszerűen, a kedvező körülmények fennállásakor követik el a bűncselekményeket.

7. ábra: Az elkövetők száma bűncselekményenként

Az ábrán látható, hogy az elkövetők 90%-a férfi és csak 7%-uk nő, akik többnyire társtettesként vesznek részt a bűncselekmény elkövetésében. A fenti ábra az elkövetők számát mutatja rablási a bűncselekmények esetében: a rablások közel 50%-ára jellemző a társas elkövetési forma. (a rablás esetén gyakran poligráfoznak, és mivel valóban jellemző a társas elkövetés ezekben az ügyekben, segíti a felderítést, amikor a vizsgálat során rákérdeznek az elkövetők számára [Budaházi 2015: 48]). Az elkövetők túlnyomó többsége férfi – a nők aránya az összbüntözésen belüli arányukhoz közeli.

8. ábra: Az elkövetők életkor szerinti megoszlása 2015-ben (2015 június 15-ig)

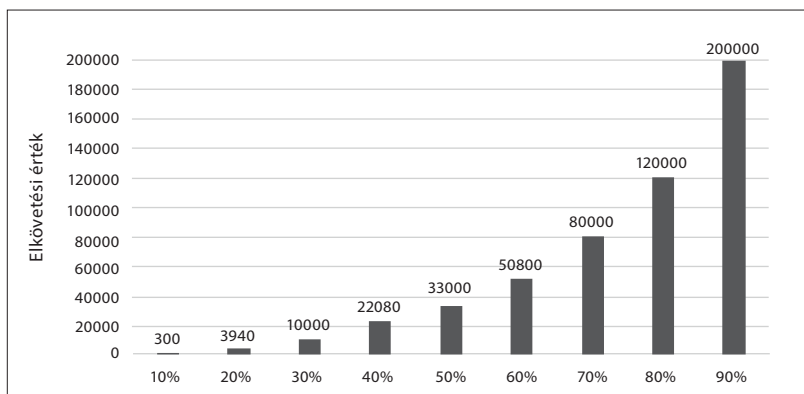
Az utcai rablásokat az elkövetők különböző indítékokból követik el. Az elkövetők között akad első büntényes és többszörös visszaeső. Az utcai rablók elsődleges motivációja szinte

minden esetben az anyagi haszon – készpénz, valamint gyorsan pénzzé tehető javak megszerzése. Ezek mellett érdemes megkülönböztetni további másodlagos motivációkat, mint például partizás, droghoz jutás, vágyott tárgy megszerzése, izgalomkeresés, elismertség fenntartása, harag, verekedés.

A következő ábra az elkövetési értéket mutatja az utcai rablások esetében⁷.

A rablások 1/3-ában az elkövetési érték 10.000 forint alatt marad, és 50%-ában nem éri el a 33.000 forintot⁸. Az elkövetők főbb jellemzői – a korábban leírtakhoz hasonlóan: alacsony iskolai végzettség (8 általános), ebből adódóan leszűkült munkalehetőségek, de legtöbbször munkanélküliek. Ez alacsony jövedelemhez vagy a jövedelem teljes hiányához vezet. A társadalomhoz és annak normáihoz kevésbé kötődnek. Úgy gondolják, hogy pillanatnyi helyzetüket a gyors pénzhez jutás megoldaná. Az elkövetők 1/3-a volt büntetett előéletű.

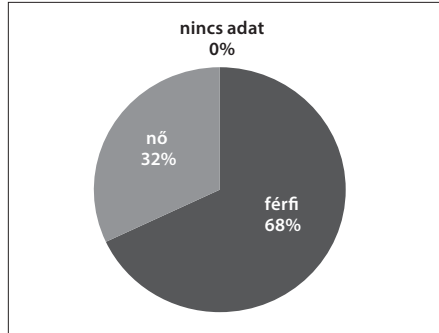
9. ábra: Elkövetési érték

⁷ Utcaiként kategorizálva a közterületen, közlekedési eszközön, lépcsőházban, parkban, megállóban, pályaudvaron elkövetett rablásokat.

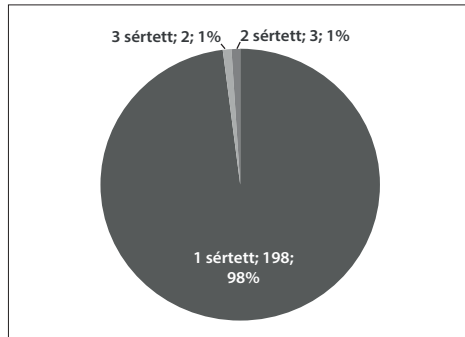
⁸ A rablási kísérleteknél 0,00 forint elkövetési értékkel számolva.

10. ábra: A sértettek nemek szerinti eloszlása

A bűncselekmény elkövetésekor a sértettek 98%-a tartózkodott egyedül. A sértettek 2/3-a férfi. Kiemelt kockázatú korcsoportok a 15 éves, valamint a 19–21 éves korcsoportok. Mindkét esetben feltételezhetjük,⁹ hogy a korcsoportok nagy részénél iskolaváltás következik be. A gyermek az új iskolába egyedül közlekedik, esetleg hosszabb távot tesz meg az iskolájáig, melynek környezetét, annak veszélyeit kevésbé ismeri.

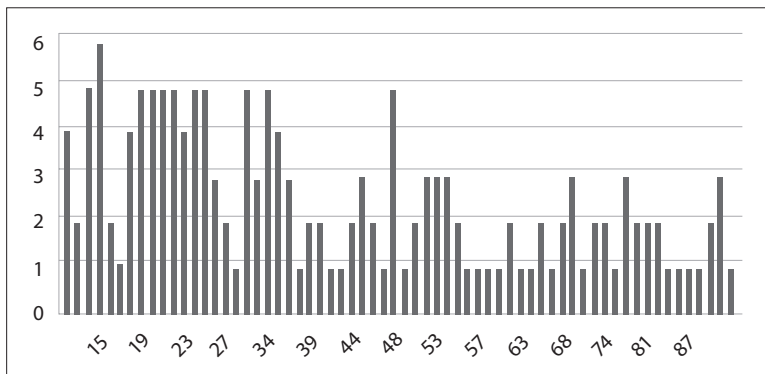
11. ábra: A sértettek száma bűncselekményenként

A második korcsoport esetében pedig az éjszakai szórakozóhelyek frekvenciált látogatásával hozható összefüggésbe a magas sértetti szám.

⁹ Az iskolaváltás tényét empirikusan nem vizsgáltuk.

12. ábra: A sértettek életkora 2015-ben (2015 június 15-ig)

2015 első féléve statisztikai adatainak vizsgálatából ez a trend ugyan nem körvonalazódik, csak a 2013. és 2014. évi adatok tükrében, hogy az idős személyek viktimológiai veszélyeztetettsége magasabb az átlagnál.

Elsősorban a nyugdíjba vonulók veszélyeztetettek. Ennek oka, hogy kilépnek a munka világából, és változás következik be az életritmusukban, aminek következtében olyan napszakokban tartózkodnak az alacsony gyalogosforgalmú városi tereken, ami növeli viktimizációs esélyüket.

Az idős, esetleg egyedül élő emberek ritkábban mozdulnak ki otthonról, sokat vannak egyedül, beszűkült társadalmi kapcsolataik mellett kedvezőtlen szociális helyzetük is hozzájárul a fenyegetettség érzéséhez. Szubjektív biztonságérzetüket csökkentheti, hogy értesüléseiket többnyire a médiából nyerik (Dávid et al 2007: 161-166, Tihanyi 2017).

A SZERVEZETT BŰNÖZÉS ÉRDEKELTSÉGEI KAPCSÁN MEGJELENŐ UTCAI ELKÖVETŐK

Az alábbi gócpontokhoz fűződő típus kialakítása előtt érdemes vázolni, hogy a kutatásban az elkülönítéséhez a kiindulási pont az úgynevezett minőségi és mennyiségi rendészeti munka (Brodeur 1983: 507–520). Brodeur dichotómiára épülő megközelítését úgy fordítottuk, ezzel pedig értelmeztük Budapestre, hogy a városi rendőrök munkájában a mennyiségi rendészet elsősorban az utcára fókuszáló rablásokban érhető tetten, amely felderítése jól érzékelhető a közvélemény vagy a média számára is. Ugyanakkor a bűnügyi szolgálati ágon belül (Manning 2012) a központi szervek elsősorban kiemelt bűncselekményekkel foglalkoznak, amelyeknek észlelése más miatt válik nehezzé.

A minőségi rendészeti munkát a politikához, a rendészeti vezetőkhez való kapcsolata miatt folyamatosan kétségesnek tarthatjuk eredményességüket, ugyanakkor a kiemelt tárgyi súlyú bűncselekményeknél, kifejezetten a betöréses lopásoknál a rendőrök szembe-sülnek a problémával, mi alapozhatja meg azt, hogy itt szervezett bűnözői csoportok állhattak a háttérben.

Az éjszakai életben vagy a városi térben komolyabb ingó és ingatlan vagyonnal rendelkező személyek sérelmére elkövetett bűncselekmények miatt fontossá válik a szocialista korszakban már problematizált kriminalisztikai megismerés.

A szervezett bűnözés értelmezése Dobos János szerint nem igényel elméleti kereteket, hanem elsősorban gyakorlati kérdés, és az 1989-ben a *Belügyi Szemlében* megjelent cikkéből kiderül, hogy a szocialista kor végére a magyar rendőröknek vannak már tapasztalataik, mivel lehetőségük volt több nagyobb volumenű ügy alapján következtetéseket levonni. Ennek ellenére Dobos (1989: 11) János, aki ekkor a Rendőrtiszti Főiskola tanszékvezetője volt, az kérdezte: *„Akkor viszont miért csodálkozunk azon, hogy nehézségeink vannak, ha nem vesszük figyelembe összegezett tapasztalatainkat, és mindig úgy indulunk, mintha az első ilyen ügyet kellene megoldanunk?”* A kissé költőire sikerült kérdés mögött valóban a gyakorlati nyomozati munkával kapcsolatos dilemmák feszülnek. A szervezett bűnözés ugyanis a magyar kriminalisztikában elsődlegesen a vagyon elleni bűncselekmények, kifejezetten a betöréses lopások alapján konstruálódott meg a XX. század során. A Dobos Jánosnak az akkori szocialista Magyarország utolsó évében úgy kellett beszélnie a szervezett bűnözőkről, hogy legalább gondolatjelek közé oda kellett biggyesztenie: *„vannak-e vagy nincsenek, azt valamikor majd mások eldöntik”* (Dobos 1989: 6). A veszélyes, illetve a különösen veszélyes bűnelkövetőkről készített rendőrségi listák¹⁰ ellenére Dobos ironikus módon úgy tesz, mintha csupán a különböző bűnügyi helyszínekhez kapcsolódó, jelentős értékre ismeretlen személy által elkövetett bűncselekményekből implicit módon következne a szervezett bűnözés léte. Az egykori vagyon elleni bűncselekményekkel foglalkozó nyomozó, Dobos megfogalmazásában a minden szempontból kiüresített (elkövető és elkövetési értékek nélkül) helyszínbe képzelne bele a nyomozó az egyre profibb szaktudással, feladatmegosztásban dolgozó betörőket, akik tippadóik révén még azt is pontosan tudják, mely szekrényekben rejtik el értékeiket a magánkereskedők, szerződéses üzletet vagy vendéglátóipari egységet vezető egyre csak gazdagodó személyek.

10 Sajnos a magyar bűnözéstörténetben ezeknek a listáknak a feldolgozása nem történt meg, így a legbővebb ismereteket ezekről a kartotékrendszerekről a Berki Antal rendőr ezredessel készített interjú adta. Készítette: Bezsenyi Tamás, időpontja: 2016. 11. 03.

A bűnügyi helyszín fentebb vázolt jelentősége alapján azt kívánjuk bemutatni, hogy a szervezett bűnözés magyarországi létrejöttének rendőri észlelése, illetve a róla való beszédmód megteremtése ezer szállal kapcsolódik a térbeliség nyomozói és bűnözői interpretációihoz. A kiüresített helyszín alapján feltételezett bűncselekmény elkövetői körének intuitív megértése meglátásunk szerint szemléletesen értelmezhető a térbeliség trialektikájával, amennyiben az érzékelt tér a bűnügyi technikusa számára valóban felbontható mértani arányok vagy más szempontok alapján, ugyanakkor a nyomozók megjelenése, a kriminalisztikai gondolkodás révén a megélt térbeliség szituatív jellegéből fakadóan a dinamika, az instabilitás, illetve ellentmondásosság szimultán megélése valósul meg. A bűnügyi helyszínek alapján annak eldöntése, hogy szervezett bűnözői csoporttal van-e a hatóságoknak dolga, erősen kapcsolódik egy olyan intuíciónak, amit Soja (1996: 280–310) is követelményül támaszt a megélt tér értelmezéséhez, ugyanakkor Dobos János (1975: 9–14) is kiemeli saját szövegében.

A dichotómiákban való gondolkodás alapvetően meghatározza az emberi megismerést, hiszen elég, ha a szimpátia vagy az észbeli képességek megítélésére gondolunk, azonban a bűnügyi munka számára is valós dilemmákat jelent az ilyen kettős, egymást kizáró feltételek egymásmellettsége. A helyek jelentőségénél maradván rendkívül érzékletes példa, hogy 1967-ben Katona Gézával közösen írtak cikket „A helyszíni szemlék gyakorlati tapasztalatai” címmel, amelyben megpróbálták elkülöníteni a helyszínes (emberlős, betörés, rablás), illetve a nem helyszínes (csalás, sikkasztás) bűncselekményeket. Természetesen a problémát éppen az jelentette, hogy miként lehet a helyszín alapos feltérképezése nélkül eldönteni, vajon szükséges-e helyszíni szemlért tartani jegyzőkönyvvel, vagy elegendő a helyszín szemrevételezéséről jelentést készíteni. Habermas (2005) diszkurzívigazság-értelmezését analógiaként felhasználva azt mondhatnánk, a bűnügyi munkát végző rendőrtiszt egy potenciális bűnügyi helyszínen olyan affirmatív mozzanatban van, ahol a megismerés eszközeit (jegyzőkönyv vagy jelentés) nem tudja magától a megismerés folyamatától, vagyis a helyszín alaposabb megismerésétől elkülöníteni. A kanti hagyomány megteremtette ugyan az a priori módon létező, a megismerést meghatározó eszközöket, illetve feltételeket, azonban ezek a bűnügyi munkát mindennapi szinten végző rendőrtisztek számára egy lakóház vagy vendéglátó-ipari egység előtt állva, nem pedig egy íróasztal előtt ülve, ironikus módon nem állnak rendelkezésre. A dichotómiát valójában éppen a tudományos szakemberek kategorikus elválasztást sürgető, illetve annak megvalósíthatóságát kétségbe vonó megközelítései konstruálták meg. 1972-ben Pusztai László, az Országos Kriminalisztikai és Kriminalisztikai Intézet munkatársa már kész kutatási eredményeket tárt az olvasóközönség elé (Pusztai 1972: 86–89), amelyek szerint a legtöbb Dobos és Katona által helyszínesnek ítélt büntetőeljárásban nem végeztek helyszíni szemlért. Meglátásai szerint részben

azért, mert ahol a feltételezett tettes még jelen volt a helyszínen, ott feleslegesnek érezték, másfelől a bűncselekmény eredményeképpen megváltozott helyszínen – mint egy tüzesetnél – nem látták értelmét a rendőrtisztek. Nyilvánvalóan ezekben az esetekben a nyomozók úgy érezték a teret, mint egy már a bűncselekmény hatására átalakuló helyet, ahol visszaállíthatatlanok a bűncselekmény idején rendelkezésre álló feltételek és eszközök. Viszont Pusztai megállapításai alapján az is gyakori probléma, hogy a rendőrtisztek egy helyszínbejárás után már nem érzik fontosnak, hogy a megszerzett adatokat egy helyszíni szemle részleteket megkövetelő jegyzőkönyvezésével hivatalossá tegyék.

A magyar szervezett bűnözés történetét meghatározó büntetőeljárások szinte kivétel nélkül olyan betöréses lopások voltak, amelyeknél a hatóság először nem feltételezett kapcsolatot. Az 1970-es években a Ladányi Attila, Gróf Ferenc, Kenessey Ervin és Drobilich Gábor által alkotott négyfős bandát a Pest megyei rendőrök csak a négy páncélosként emlegették, akik legalább két éve folyamatosan követték el betöréseket, mire a hatóságok azonos elkövetői kört kezdtek feltételezni. 1973. áprilistól 1975. januárig a következő helyszíneken követték el rablásokat: XVIII. kerület, Napfürdő utca; XI. kerület, Hamzsabégi út; XX. kerület, Emília utca, Nagykovácsi út; Tápiószecső, Nógrádkövesd, Balatonakarattya, Egyházasdengeleg, Pásztó, Vonyarcvashegy, Zirc, Románd, Oroszi, Bag, Vácszentlászló, Somlósőzlős, Balatonkenese, Simontornya, illetve az M7-es autópálya mentén. A különböző illetékességű rendőrkapitányságok egymástól függetlenül nyomoztak ugyanazon csoport bűncselekményeiben. Miután a kétévnyi betörésnek köszönhetően jelentős összeggel – feltehetően másfél millió forinttal – rendelkeztek, a fővároshoz közelebb lévő Pest megyére kezdtek koncentrálni, remélve, hogy Budapest környékén megvalósított rablásaikat nem kötik össze. Azonban éppen a koncentráltásnak köszönhetően a Pest megyei rendőrtisztek (PMRFK) operatív akciókat szervezve buktatták le a betörőbandát (Tóth és Horváth 1977: 101–107).

Az 1980-as évek elején a BRFK és a PMRFK közös akciójával, az Országos Rendőrfőkapitányság koordinációja segítségével derítette fel a hatóság a „Presztízs”-ügynek (a hatóság presztízskérdésként kezelte, hogy fel tudja-e deríteni a bűncselekmény-sorozatot) nevezett sorozatbetörésekre szakosodott bűnözői hálózat tevékenységét (Pintér 1983: 96–103). Az ezekben a büntetőeljárásokban érintett személyek valószínűleg meg a szervezett bűnözői csoportok eredeti tökefelhalmozását. A négy páncélos ügyében az elkövetők főként árukat loptak, azután szabadkasszás kezelésben (áruféleségekkel egy összegben elszámoló) működő vendéglátóipari egységeknek adták el. A Pintér Sándor által tanulmányba foglalt Presztízs-ügyben érintett személyek pedig már vendéglátóipari egységeket nyitottak strómanok segítségével, illetve az 1981-ben bevezetett kisvállalkozási

törvény könnyebb, csak a versenytárgyaláshoz (az állami vállalatnak felajánlott minél nagyobb összeg alapján születtek a döntések) kötött rendszere segítségével.

Az 1990-es évekre a szocialista időszakban jelentőssé váló bulihelyek, mint a Bécsi kapunál lévő Old Firenze, a Vígszínház mellett működő Omnia presszó, valamint a Wesselényi és az Akácfa utca sarkán működő Babkává bár bezártak a privatizáció, illetve az új tulajdonosok más típusú tervei miatt. Az újonnan létrejövő helyeken – mint a Kálvin téren megnyílt *Aprhodate* bárban – ami Vizoviczki László tulajdonában volt, hiába történtek rendzavarások, a rendőrség ritkábban, illetve sok esetben előzetes szervezeti felhatalmazással indítottak csak eljárást a helyen történt esetleges bűncselekményekkel kapcsolatban. Itt érdemes felidézni Komáromi Istvánnak (1990: 190–199) a bevezetőben elemzett cikkét, mivel a különböző területi rendőri szervek számára továbbra is kettős függést jelent egyfelől a központi rendőri vezetésnek, valamint a helyi, regionális politikai elitnek való megfelelés.

Ahogy általában az 1980-as években, úgy a Presztízs-ügyben is a következő betörések helyszínét meghatározta, hogy az Old Firenzében ruhatárosként dolgozó Totka Pál milyen – alapvetően budai – gazdag milliomosokat ismer, úgy az 1990-es évektől a szórakozóhelyek továbbra is jelentős szerepet játszottak a szervezett bűnözés alakulásában. Az alvilági leszámolások egyik első sikeres felderített ügyében, Prisztás József halálát követően, az elkövető Hatvani István is a Portik Tamás – meghatározó szervezett bűnözői vezető – érdekeltségébe tartozó Művészinas étteremben jelentett főnökének. Mivel a szórakozóhelyek az 1990-es évektől egyre hangsúlyosabban Vizoviczki Lászlóhoz kapcsolódtak, ezért érdemes az ő érdekeltségébe tartozó helyeket a meglévő gócpontokkal összevetni (Sarkadi 2012).

Budapest belvárosának bűnügyi fertőzöttségét az alapján vizsgáltuk, hogy mely csomópontok azok, amelyek a közösségi közlekedéssel való megközelíthetőségük, illetve a városi tér funkcionális sokfélesége alapján nagyobb veszélynek vannak kitéve. A közösségi közlekedés esetében a kötőttpályás megközelíthetőséget, a funkcionalitás esetében pedig a több funkció (bevásárlás, szórakozás, kikapcsolódás, rekreáció) meglétét elfogadva látható, hogy a város kiemelt negyedeiben térbeli összefüggés fedezhető fel az úgynevezett központi helyek, valamint az utcai rablások mintázatai között. Az elemzés forradalmi újdonságot nem hozott, de megerősítette azt a feltevésünket, hogy ezek a központi helyek rablási gócpontok is egyben, így egyértelművé vált, hogy a magas rendszeti feladatok szempontjából releváns bűnelkövetői csoportok, mint például a belvárosi Vizoviczki-érdekeltségek, elhelyezkedésük okán lehetséges alapot szolgáltathattak volna büntetőeljárások indítására, valamint szorosabb ellenőrzésekre.

13. ábra: Budapest központi helyei és az utcai rablások elkövetési helyei

A fenti ábra minden tömörítési problémája ellenére szemlélteti, hogy a frekvenciált közlekedéssel, valamint többféle funkcióval és változatos volumennel rendelkező csomópontok (sötét színnel jelölve, a világosabb körök pedig a rendőri ellenőrzések miatt az áthelyeződés esetén megerősödő új, potenciális gócpontokat jelöli) bizonyos esetekben rablási gócpontokká válnak. Budapest területén ilyen központi-hely-típusú rablási gócpont a Nyugati pályaudvar (és közvetlen környéke), a Blaha Lujza tér, a Szel Kálmán tér és a Mórícz Zsigmond tér, továbbá az Örs Vezér tere.

A Vizoviczki László érdekeltségébe tartozó Retropolis, illetve Bank diszkó a Nyugati pályaudvar közelében helyezkedtek el, és a 2000-es években meg is szűntek. Ugyanakkor jól látható, hogy az V. kerületben működő vendéglátóipari egységek, mint a Carpe Diem a Váci utcában, illetve az Október 6. utcában működő Dolce Vita, megváltozott tulajdonosi háttérrel, de továbbra is működnek.

Brantinghamék bűnözéshely tipológiájukban (1995) a Nyugati térhez hasonló tereket az ún. bűnözést generáló helyek közé sorolják. Ennek a következő meghatározását adják: „olyan körzetek, melyek nagyszámú embert vonzanak, akik ott-tartózkodásának elsődleges célja nem bűnözéshez kapcsolódik” (Brantingham 1995: 7). Természetesen tágran értelmezve ilyen helyek a bevásárlóközpontok, szórakozónegyedek, irodakomplexumok és főbb sportlétesítmények, mint pl. a nagy látogatottságú stadionok. Viszont a legendássá, hírhedtté vált diszkótulajdonos az 1990-es években olyan helyeken nyitott éjszakai klubokat, vendéglátóipari egységeket, amelyek éppen ezeknek a gócpontoknak a közelében vannak.

Kutatásunk szerint ezek azért váltak értéktelenné, Vizoviczki László azért szabadult meg tőlük, illetve adta őket bérbe, mert az ezeken a helyeken potenciálisan megjelenő

vendégek egyrészt könnyen célponttá válhattak volna, ugyanakkor a kábítószer-kereskedelmet és más illegális cselekményeket is sokkal nehezebben tudott volna egy ilyen, az éjszakai időszakban minden szempontból frekvenciát, az átmenő forgalom miatt megsűrűsödő területen kontrollálni. Az utcai bűnelkövetők térbelileg „megsűrűsödő” jellege folyamatosan beavatkozásra kényszerítette volna a vállalkozó magánbiztonsággal megbízott embereit. Az utcai rablások volumene folyamatosan az előtérbe tolta volna Vizoviczki saját rendfenntartó csapatát, ezzel pedig implicit módon igazolta volna a birodalom létezését. A minőségi rendészet számára az is elegendő problémát jelentett, hogy 2000-ben a Váci utcai Tropical bár tulajdonosával, Surnyák Mihállyal rendkívül agresszív vitát folytatott, melyet még inkább megerősített a mögötte felvonuló őrző-védő emberek jelenléte.

Vizoviczki éppen azért a Hajógyári szigeten alakított ki egy önálló városrésznek számító helyiségcsoportot különböző szórakozóhelyekkel, mert így gócpontok nélkül az esetleges rendőri ellenőrzésekkor azonnal tudta, hogy őrá irányulnak. Végül 2012-ben a Nemzeti Védelmi Szolgálat nyomozásának köszönhetően a Budapesti Rendőr-főkapitányság Felderítő Főosztályán, valamint Közrendvédelmi Főosztályán dolgozó rendőrtisztek mellett a Nemzeti Nyomozó Iroda detektívjei ellen nyomozás indult.

Erre az szolgáltatott alapot, hogy Vizoviczki László vendéglátóipari egységekkel rendelkező vállalkozó információkat vásárolt a fentebb említett rendőrtisztektől, akik pedig anyagi támogatás fejében nem nehezítették a Hajógyári szigeten folyó rendezvényeket rendőri ellenőrzések fogantatásával. Vagyis az utcai bűnelkövetők folyamatos jelenlétének kikerülése érdekében vált különösen fontossá a városi szövet határán kiépítendő saját enklávészerű szórakozásra kialakított városrész. Jól példázza ezt a Block házaspár (1995: 145–183) által készített 1990-es évek elejéről származó kutatás, amelyben azt vizualizálták, hogy az úgynevezett legsűrűbb koncentrációjú helyekhez milyen közelségben történtek események. A helyek tulajdonságait összehasonlították 49 jelentősebb gyakoriságú és 49 ritkább beesési hellyel, illetőleg a kapcsolatot vizsgálták a helyek között, az alapján, hogy a két rendőrségi körzet mennyiben kezeli azokat eltérő módon. A különböző terek szövetében jelen lévő vendéglátóipari egységeknek Blockék szerint eltérő veszélyeztetettséggel kell számolniuk, ugyanakkor Homel és Clark (1994) kutatása arra jut, hogy ez nem elsősorban a helytől függ, hanem az adott vendéglátóipari egység fizikai környezetétől, biztonsági feltételeitől, illetve a menedzsment döntési mechanizmusaitól. Nyilvánvalóan a magas beesésű helyeken különböző bűncselekménytípusok valósulhatnak meg egyszerre, amelyek mind kapcsolatban állnak a turista-látványosságokkal, a fogyasztó vendégek életkorával, valamint a hatósági ellenőrzésekkel. Jól láthatóvá vált, hogy a gócpontok közelében lévő kocsma és italboltok óriási ember-tömeget szolgálnak ki illetve segítik elő a közterületen ivást, ez hosszú távon mégis

problémákat okoz egy centralizált tulajdonosi körű szórakozóhely-komplexumnak, mivel Homel és Clark (1994) kutatása arra mutatott rá, hogy az ittas emberek rendszabályozó kezelése a legerősebb agresszivitást kiváltó faktor. Lényegében ez alapján azt mondhatjuk, hogy a gócpontok közelében lévő szórakozóhelyeket Vizoviczki éppen saját védelme, a potenciális botrányok, erőszakos cselekmények (rablások, garázdaság) elkerülése érdekében erősítette meg őrző-védő személyekkel, valójában azonban ennek a kontrollt képviselő csoportnak a léte is hatással volt a vendéglátóipari egységben vagy az annak közvetlen közelében előforduló tettelegességre, illetve erőszakos cselekmények megvalósulásában. Ezeket több esetben nem jelentették a rendőrségnek, így adatok sem állnak megfelelő formában a rendelkezésünkre. A mennyiségi rendészet esetében a lehetséges gócpontok gyakoribb ellenőrzése a hatóságok részéről előidézi a gócpontok áthelyeződését. A minőségi rendészet esetében pedig a rendőrök által is vállalt őrző-védő munka hozzá létre azt a problematikus viszonyrendszert (rablások és erőszakos cselekmények előfordulása), ami egy szervezett bűnözői csoport vezetőjét arra ösztökéli, hogy áthelyezze központját a város szélére, a Hajógyári szigetre.

A MEGÉLT IGAZSÁGTALANSÁG TÉRBELISÉGE

Henri Lefebvre (1974), illetve a későbbiekben Edward Soja (1996) által továbbfejlesztett trialektikus gondolkodás újrakonstruálta a térről való fogalomalkotás lehetőségét. Elsőként az 1974-ben kiadott *A tér teremtése* című kötetben vetette fel Lefebvre a térbeliség trialektikáját, amit Soja a *Harmadik tér* című empirikus városközpontú feldolgozásokat tartalmazó írásában dolgozott ki részletesebben. A kutatásunk tapasztalatai alapján úgy véljük, hogy az érzékelt tér által meghatározott bűnügyi statisztikai rendszert a látencia, illetve a rendőrség sajátos sikerorientált szervezeti kényszerei újrafogalmazzák. Más szóval a rendőrök közterületi jelenlétét már a percepciót determináló koncepciók alapján való-sítják meg. A szervezeti elvárásoknak megfelelően csökkenthető vagy növelhető a büntetőeljárások száma a gócpontokra való fókusz vagy az azt elkerülő térkezelés alapján.

A térbeliség trialektikája alapján pedig a megélt tér egyszerre szituatív megtapasztalt, de mégis ellentmondásos léte létrehozhat egy ellenállási teret a hatóságokkal, a kontrollal szemben. Soja érvelése alapján a harmadik tér, a megélt térbeliség alkalmasnak bizonyul arra, hogy a teret egyszerre használó személyek a térbeliség valódi és virtuális jellegű érzéki megélésével kapcsolatban véleményt alkothassanak, amivel implicit módon vagy akár egyértelműen is kinyilváníthatják kritikájukat a hatalmi törekvésekkel szemben (Berkó 2015). A minőségi rendészet a megélt térbeliségnek két szempontját érdemes

elkülöníteni: egyfelől a rendőrségi, illetve adott esetben a szervezett bűnelkövetői érdekből ellehetetlenített vendéglátóipari egységeket, mint a Veres István által működtetett Citadella étterem-szórakozóhely, amely éppen azért válhatott egy sajátos térré, mivel pusztán a szövegvalóság szintjén létezik (Csikász 2012). A másik vetület a szórakozóhelyek áthelyeződése a gócpontokról az elzárt, egykori raktárépületekbe, zöldövezetekbe, amelyeket az oda települő szórakozóhelyek, mintegy pionírként laknak be, teszik a város szerves részévé. Ez utóbbi azért érdekes, mert a rendőri részvétel mellett folyó portázás sokkal szemet szűrőbb a belváros szívében, a Homel és Clark kutatása alapján pedig indikátor az erőszakossá váló cselekmények elszaporodásában is. A mennyiségi rendészet esetében is a gócpontok áthelyeződése a rendőri jelenlét, de sokkal inkább a formális, közterületi szolgálatot teljesítő rendőrök révén valósul meg. A megélt térbeliség Soja interpretációjában hiába fejezhet ki ellenállási lehetőséget, amikor – Dikechez visszatérve – az igazságtalanság térbeliségét, valamint a térbeliség igazságtalanságát jelenti, hogy Veres István beható véleményét ismerhetjük meg arról, miként artikulálja saját vendéglátóhelye megszűntét, illetve Vizoviczki hogyan konstruálja meg a saját érzéseit nyilatkozatokban. Valójában le kell szögeznünk: arról, hogy mit gondolnak szervezett bűnözői csoportok az őket körülvevő környezetről, illetve, hogy a mindennapjaik során miként élik meg a teret, sokkal többet tudunk, mint a mennyiségi rendészetben elkövetőként tetten ért személyek esetében. Az utcai rablók esetében tisztában vagyunk az életkorukkal, nemükkel, a többé-kevésbé pontos elkövetési hellyel és idővel, csak épp arról nincs – és a gyanúsított kihallgatásokban sem kerül szóba – tudásunk, hogy a hétköznapi napok során hogyan is élik meg, miként élik meg azt a teret, amelyben „élnek és dolgoznak”. A minőségi rendészetben érintett bűnözői szereplők –éppen az ellenük folytatott büntetőeljárásokat kihasználva – megnyilatkoznak a megélt valóságukról a saját védelmük vagy a hatalmuk kifejezése érdekében.

HIVATKOZOTT IRODALOM

- Balassa Bence (2009): Rendőrség és civil társadalom – Egy elhibázott viszony rövid története. *Rendvédelmi Füzetek*, Vol. 17., No. 20.: 1–13.
- Balassa Bence – Bezsenyi Tamás (2016): *Law enforcement administration in criminal service*. Archibald Reiss Days, Academy of Criminalistic and Police Studies.
- Berki Márton (2015): A térbeliség trialektikája. *Tér és Társadalom*, Vol. 29., No. 2.: 4–18.
- Block, Richard L. – Block, Carolyn Rebecca (1995): Space, place, and crime: Hot spot areas and hot places of liquor-related crime. In: *Crime and Place. Crime Prevention Studies Volume 4*. Szerk.: Eck, John E. – Weisburd, David. Criminal Justice Press.

- Bottoms, Anthony (2012): Developing socio-spatial criminology. In: *The Oxford Handbook of Criminology*. Szerk.: Maguire, Mike – Morgan, Rodney – Reiner, Robert. Oxford University Press.
- Brantingham, Patricia L. – Brantingham, Paul J. (1995): Criminality of place: Crime generators and crime attractors. *European Journal of Criminal Justice Policy and Research*, Vol. 3., No.3.: 5–26.
- Bócz Endre (1982): Az élet és testi épség elleni bűncselekmények üldözésének néhány tapasztalata és tanulsága. *Belügyi Szemle*, Vol. 20., No. 11.: 22–32.
- Bócz Endre (2010): *Négy évtized az ügyészségen*. Pallas.
- Bóri László (2016): *Az utazó bűnözés kriminalisztikai aspektusai*. Turizmus és biztonság nemzetközi konferencia
- Brodeur, Jean-Paul (1983): High policing and low policing: Remarks about the policing of political activities. *Social Problems*, Vol 30., No. 5.: 507–520.
- Budaházi, Árpád (2015): *Polygraph Examinations. Blessing or Curse*, LAP Lambert Academic Publishing.
- Cohen, Lawrence E. – Felson, Marcus (1979): Social change and crime rate trends: A routine activity approach. *American Sociological Review*, Vol. 4., No. 4.: 588–608.
- Csikász Brigitta (2012): V. László feketébe öltözött férfiakkal érkezett – interjú Veres Istvánnal Interneten: http://hvg.hu/itthon/20120808_veres_istvan_citadella_zona_taxi_portik (Letöltve: 2016.12.18.)
- Dávid Lóránt – Bujdosó Zoltán – Dereskey Attila (2007): Biztonság, terrorizmus, turizmus. *Gazdálkodás* Vol. 51., No. 20.: 161–166
- Déri Pál (2002): A bűnügyi statisztika és a valóság. *Belügyi Szemle*, Vol. 50., No. 4.: 40–44.
- Dikeç Mustafa (2001): Justice and the spatial imagination. *Environment and Planning*, Vol. 33., No. 10.: 1785–1805.
- Dobos János (1975): A megérzés és a valószínűség szerepe az ismeretlen tettesek felderítésében. *Belügyi Szemle*, Vol. 13., No. 7.: 9–14.
- Dobos János (1989): A szervezett bűnözők helyszínes bűncselekményeinek felderítési taktikája. *Belügyi Szemle*, Vol. 27., No. 1.: 6–11.
- Eck, John E. – Weisburd, David (1995): Crime places in crime theory (from crime and place). In: *Crime and Place. Crime Prevention Studies 4*. Szerk.: Eck, John E. – Weisburd, David.
- Elden Stuart (2004): *Understanding Henri Lefebvre. Theory and the Possible*. Continuum.
- Erdei Gábor (2013): A bűnügyi statisztika valóságtartalma. *Hadtudományi Szemle*, Vol 6., No. 3.: 119–125.
- Eterno, John A. – Silverman, Eli B. (2012): *The Crime Numbers Game: Management by Manipulation*. CRC Press.

- Farrell, Graham – Roman, John (2006): Crime as pollution: proposal for market-based incentives to reduce crime externalities. In *Crime Reduction and the Law*. Szerk.: Stephens, Mike – Moss, Kate. Routledge Press.
- Guerry, André Michel (1833): *Essai sur la Statistique Morale de la France*. Crochard.
- Habermas, Jürgen (2005): *Megismerés és érdek*. Jelenkor.
- Harvey, David (1988): *Social Justice and The City*. Blackwell.
- Hamel, Ross – Clark, Jeff (1994): The prediction and prevention of violence in pubs and clubs. In: *Crime Prevention Studies* 3. Szerk.: Ronald V. Clarke. Criminal Justice Press.
- Jelentés a budapesti állami rendőrség 1905. évi működéséről*. (1906) Országos Központi Községi Nyomda RT.
- Mátyás Szabolcs (2014): Budapest bűnözésföldrajzi vizsgálata 2009 és 2012 között. *Magyar Rendészet*, Vol. 14., No. 3.: 93–103.
- Mátyás Szabolcs – Sallai János (2014): Kriminálgeográfia. In: *Tendenciák és alapvetések a bűnügyi tudományok köréből*, Szerk.: Ruzsonyi Péter. NKE RTK.
- Kerecsi Klára – Ritter Ildikó (2000): Budapest V. kerületének bűnözési térképe. *Belügyi Szemle*, Vol. 48., No. 10.: 20–53.
- Kerecsi Klára – Kó József (2001): A IX. kerület bűnözési térképe. *Belügyi Szemle*, Vol. 49., No. 7–8.: 100–124.
- Kobolka István – Sallai János (2008): Budapest kriminálgeográfiája 1960–1985 között. *KBH Szakmai Szemle*, Vol. 4., No. 3.: 86–102.
- Komáromi István (1990): A hatékony, decentralizált, önkormányzatbarát kísérleti rendőrkapitányság Budapest XXII. kerületében. *Főiskolai Figyelő*, Vol. 2., No. 8.: 190–199.
- KSH – Magyarország közigazgatási helynévkönyve 2012*. Interneten: <http://mek.oszk.hu/10900/10991/10991.pdf> (Letöltve: 2017.03.08.)
- Lefebvre, Henri (1974): *La production de l'espace*. Anthropos.
- Lelesz György (2000): *Jelentés a Debreceni Rendőrkapitányság 1999. évi munkájáról*. Évértékelő jelentés.
- Manning, Peter K. (2012): Jean-Paul Brodeur on high and low policing. Interneten: <https://champpenal.revues.org/8285#text> (Letöltve: 2016.12.13.)
- Michalkó Gábor (1996): A nemzetközi turizmus bűnözésföldrajzi aspektusai Budapesten. *Belügyi Szemle*, Vol. 34., No. 11.: 12–30.
- Nyitrai Endre (2015): Bűnlemezés a nyomozásban. In: *Modernkori veszélyek rendészeti aspektusai*, Szerk.: Gaál Gyula, Hautzinger Zoltán. Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XVI.
- Pintér Sándor (1983): Egy bünszövetség felszámolása. *Belügyi szemle*, Vol 21., No. 8.:s 96–103.

- Pizarro, Jesenia M. – Corsaro, Nicholas – Yu, Sung-suk Violet (2007): Journey to crime: An application of routine activities and crime pattern theory to homicide victimization and... *Victims & Offenders*, Vol. 2., No. 4.: 375–394.
- Pusztai László (1972): A szemle elrendelésének gyakorlati problémái. *Belügyi Szemle*, Vol. 10., No. 10.: 86–89.
- Ratcliffe, Jerry (2004): The hotspot matrix: A framework for the spatio-temporal targeting of crime reduction. *Police Practice and Research*, Vol. 5., No. 1.: 5–23.
- Ratcliffe, Jerry (2010): Crime mapping: Spatial and temporal challenges In: *Handbook of Quantitative Criminology*. Szerk.: Piquero, Alex R. – Weisburd, David. Springer.
- Reynolds, Marylee (1995): *From Gangs to Gangsters: How American Sociology Organized Crime, 1918–1994*. Harrow and Heston.
- Sarkadi Zsolt (2016): Napnyugtától napkelteig ő uralta ezt a várost. Interneten: <https://tldr.444.hu/2016/06/02/napnyugtato-napkelteig-o-uralta-ezt-a-varost/> (Letöltve: 2016.06.28.)
- Sherman, Lawrence W. (1995): Hot spots of crime and criminal careers of places. In: *Crime and Place. Crime Prevention Studies 4*. Szerk.: Eck, John E. – Weisburd, David. Criminal Justice Press
- Soja, Edward (1996): *Third Space. Journeys to Los Angeles and other Real-and-Imagined Places*. Blackwell.
- Sóvágó Sándor (2006): *Jelentés a Debreceni Rendőrkapitányság 2005. évi tevékenységéről*. Évértékelő jelentés.
- Szarvák Tibor (2007): Háttér tanulmány a szolnoki esélyegyenlőségi koncepcióhoz. *Szolnoki Tudományos Közlemények* XI.
- Tihanyi Miklós (2014): A városok problémái. In: *Értekezések a rendészetről*. Szerk.: Korinek László. NKE RTF.
- Tihanyi Miklós (2017): The Tools of the Police for the Improvement of the Citizens' Subjective Sense of Security in Hungary. *Hadtudományi Szemle* Vol. 10., No. 2.: 284–294.
- Túri István (1968): Az eshetőleges szándékkal elkövetett élet elleni bűncselekmények. *Jogtudományi Közlöny*, Vol. 23., No. 10.: 516–524.
- Weisburd, David – Groff, Elisabeth – Yang, Sue-Ming (2012): *The Criminology of Place: Street Segments and Our Understanding of the Crime Problem*. Oxford University Press.
- Zipf, George Kingsley (1949): *Human Behavior and the Principle of Least Effort: An Introduction to Human Ecology*. Addison-Wesley Press.